

และจะไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานคือนกและเนื้อฟาน ถิก หมูหมาไล่ เป็นป่าแลต้นไม้
เห็นกอไผ่แลเชือกเขา แลหยากเยื่อเนื้อถิกอันมีในป่าในบ้านแล ผุ่งสัตว์ทั้งหลาย
เมื่อจะใกล้ขาดใจตายแลจะไปเอาปฏิสนธิแห่งอื่น แลเมื่อจะใกล้ขาดใจแลเกิดนั้น
แลยังรำพึงในใจตนนั้นได้ ๕๑ ดวงจิต ตนจึงขาดใจตายจากนี้แล แลเอาปฏิสนธิ
เกิดใหม่ จิต ๕๑ ดวงคืออันใดบ้างเล่า? ภวังคจลนะ อันชื่อว่าภวังคจลนะนั้น (มี)
อุปปาทุ จิต ๖ กังคา อันให้ถึง ๖ อัน ปัญจทวารารวณะให้รู้รำพึง ๓ อัน วิญญานอัน
ให้รู้และรำพินนั้น ๓ อัน สัมปฏิจจนะ อันให้อันเห็นอันรู้กัน ๓ อัน สันตึรณ อันให้
พิจารณาอัน ๓ อัน ไวยฐัพพะ ให้จำหุดหมั่นแก่อันพิจารณานั้น ๓ อัน ชวนะอันสวຍ
อารมณ์อันกล่าวก่อนนี้ได้ ๒๑ อัน ตทาร์มมะ ให้ฟังอันสวຍนั้น ๖ อัน ภวังคะ อันใจ
ให้ตาย ๓ อันจึงตาย ผสมจิตวิถีนันได้ ๕๑ ดวงแล(๑) อันมีผุ่งสัตว์แล (มีชวนจิต) ๗
อันเป็นมหันตารมณนั้นแล ครั้นว่าขาดใจตายแล้วก็ไปแล อันว่าปัญจสกันธบมมีไป
ด้วยเลย อันไปด้วยนั้นเท่าวันได้แต่บุญแลบาปนั้น หากไปบังเกิดวิบากแล เป็นต้นไส้
แต่บาปแลบุญหากให้เป็นดีแลชั่วใจ ลางคนไส้งาม ลางคนไส้บ่มิยาม ลางคนไส้เย็น
ลางคนไส้บ่มิเย็น ลางคนไส้เป็นเจ้าท่าน ลางคนไส้เป็นดี ลางคนไส้ชั่วใจ ลางคน
มีปรีชา ลางคนหาปรีชาบมิได้ ผู้ใดเรียนพระอภิธรรมด้วยอมฤตจึงจะรู้แท้ได้ ผู้ใด
บมิได้เรียน บมิได้ฟังได้ และรู้แท้ก็ยากนักหนาแล

กล่าวถึงผุ่งสัตว์อันเกิดในมนุษยภูมิอันเป็นปัญจกัณฑ์โดยสังเขปแล้วแต่
เท่านี้แล.

๖. จัณฐกัณฑ์ ฉกามาพจรภูมิ

จาตุมหาราชิกาสวรรค์

ที่นี้จะพรรณนาถึงผุ่งเทพยดาอันเกิดในฉกามาพจรภูมิโลกแล อันว่าเทพยดา
มี ๓ จำพวกโสธ อันหนึ่งชื่อว่าสมมุติเทวดาแล อันหนึ่งชื่อว่าอุปติเทวดาแล อันหนึ่ง
ชื่อว่าวิสุทธิตะวดา ผุ่งท้าวแลพระญาในแผ่นดินเรา นี้ ผิแลว่ารู้หลักแลรู้บุญธรรม
แลกระทำโดยทศพิธราชธรรมทั้ง ๑๐ ประการดังนั้น ท่านเรียกชื่อสมมุติเทวดาแล
แต่ปากชั้นฟ้าเบื้องบนชื่อว่าฉกามาพจรเท้าถึงพรหมโลกเบื้องบนนั้นชื่ออุปติ
เทพยดาแล พระพุทธพระปัตเตกโพธิเจ้า พระอรหันตชีณาสพสากเจ้า แต่เสด็จ
เข้าสู่นิพพานดังนั้นได้ เรียกชื่อว่าวิสุทธิตะวดา ผุ่งเทพยดาอันเกิดในปากชั้นฟ้า

(๑) ดู อภิธมมคุดสกุทปาติ หน้า ๒๐-๒๑.

กิติ แลฝูงเทพยดาอันเกิดในอากาศกิติ แลอาศัยในแผ่นดินนี้ขึ้นไป แลยอมเอาปฏิสนธิ
อุปปาติโกนิอันเดียวไว้ เอาปฏิสนธิด้วยปฏิสนธิ ๔ จำพวก ดังกล่าวก่อนนั้นแล
เทพยดาจำพวกหนึ่งพึงรู้ แง่ภูเขอันอยู่ในแผ่นดินนี้ก็อยู่เป็นพิมาน เทวดาจำพวก
อยู่กลางพุ่มเชิงเหนือต้นไม้ขึ้นเป็นพิมานอยู่ มีปราสาทอยู่เหนือต้นไม้ใหญ่ พุ่มไม้
นั้นเป็นพิมาน ผิมิคคนพันค่าไม้ันนั้นขาด วิมานนั้นพังแล ผิมิไม้ันนั้นหักเองกิติ ปราสาท
เทวดานั้นพังทลายแล ผิมิค่าคบไม้ันนั้นยังค้างได้ ปราสาทพิมานยังค้างนั้นแล ผิมิค่า
ไม้หักสิ้นทุกกายไว้ ปราสาทเทวดานั้นหักสิ้นแล ฝูงเทพยดาอันอยู่ในพฤษภพิมานนั้น
ถัดต้นไม้หัก พิมานก็หักสิ้นแล ถ้ายังแต่ต่อไม้กิติ ปราสาทแก้วนั้นบมิพังสักอันยัง
ตั้งดั่งเก่าไว้ ผิมิตันไม้ันโค่นลงทั้งรากสิ้นไว้ ปราสาทนั้นจึงหายแล บมิเห็นสักแห่งเลย
แลปราสาทแก้วฝูงนั้นคนทั้งหลายแลดูบมิได้เห็นสักคาบ ฝูงผีแลเทพยดาหากเห็นไว้
ที่วิมานดั่งนั้นกิติ พระจตุโลกบาลหากใช้ฝูงเทพยดานั้นมาแจกให้แก่เขาไว้ แลใจเขา
นั้นจะใคร่เอาที่ใด หากจะเลือกเอาเองนั้นบมิได้ แต่แผ่นดินเราอยู่นี้ขึ้นไปเบื้องบนได้
๓๒๖,๐๐๐,๐๐๐ (วา) ผิมินับด้วยโยชน์ได้ ๔๖,๐๐๐ โยชน์ไว้ ว่าจึงได้ถึงชั้นฟ้าอัน
ชื่อจาตุมหาราชิกาภูมิอันตั้งอยู่เหนือจอมเขาขุคนธรฝ่ายตะวันตก ตะวันออกกิติ
ฝ่ายหนทักษิณเขาพระสิเนรุราช มีเมืองใหญ่เทพยดาอยู่ ๔ เมือง โดยกว้างโดยยาว
เมืองนั้นใหญ่ได้ ๔๐๐,๐๐๐ วา รอบนั้นเทียรย่อมกำแพงทอง ประดับนิด้วยแก้ว
๗ ประการ แลกำแพงอันรอบนั้น โดยสูงได้ ๘,๐๐๐ วา บานประตูนั้นเทียรย่อมแก้ว
แลมีปราสาททองอยู่เหนือประตูนั้นทุกอัน ในเมืองนั้นเทียรย่อมปราสาทแก้วฝูง
เทพยดาอยู่ใน แผ่นดินนั้นเป็นแผ่นดินทองพรายงามราบนักหนาดั่งหน้ากลอง แลอ่อน
ดั่งฟูกผ้า แลแก้วนั้นเมื่อเหยียบลงอ่อนสน้อยแล้วก็เต็มขึ้นมาเล่า บมิเห็นรอยตีนเลย
นอกนั้นมีน้ำใสกว่าแก้ว แลมีดอกบัวบาน ๕ สิ่ง ในสระนั้น น้ำนั้นหอมดั่งสรวงอบ
แลมีสรรพดอกไม้อันงาม แลมีต้นไม้อันประเสริฐ งาม มีลูกอันประเสริฐ แลมีโอชารส
อันยิ่ง แลไม้ฝูงนี้เป็นดอกเป็นลูกทุกเมื่อ แลบ่ห่อนจะรู้วายเลย เทพยดาผู้เป็นพระญา
แก่เทวดาทั้งหลาย ฝ่ายตะวันออกเขาสิเนรุราชนั้น ชื่อว่าท้าวธตรฐราช เป็นพระญา
แก่เทพยดาทั้งหลายรอดทั่วทั้งกำแพงจักรวาลฝ่ายตะวันออกแล เทพยดาผู้เป็น
พระญาแก่เทวดาแลฝูงครุฑราช แลฝูงนาคถึงกำแพงจักรวาลเบื้องตะวันตกแล
เทพยดาผู้เป็นพระญาฝ่ายทักษิณชื่อท้าววิรูปหกราช เป็นพระญาแก่ฝูงยักษ์อันชื่อ
กุมภภัณฑ์ แลเทพยดาทั้งหลายรอดไปถึงกำแพงจักรวาล ฝ่ายทักษิณ แลเทพยดา
ผู้เป็นพระญาฝ่ายอุดรชื่อท้าวไพโรศรพณ์มหาราช เป็นพระญาแก่หมู่ยักษ์ทั้งหลาย

แลเทพยดาฝ่ายอุดรทิศเขาพระสิเนรุราชรอดไปถึงกำแพงจักรวาลฝ่ายอุดรทิศนั้นแล
อายุสมเทพยดาทั้งหลายในจตุรหาราชิกานั้นได้ ๕๐๐ ปีทิพย์ ผิว่าจะนับปี
ในมนุษย์เราได้ ๔ ล้านปีในมนุษย์เราได้ แลฝูงเทพยดาอันอยู่เหนือกลางอากาศนั้น
ลงจำพวกมีปราสาทแก้วโดยกว้างได้ ๘,๐๐๐(๑) วาก็มี ลงจำพวกมีปราสาทแก้ว
โดยกว้างได้ ๑๖,๐๐๐ วาก็มี ลงจำพวกมีปราสาทแก้วโดยกว้างได้ ๘๐,๐๐๐ วา
ลงจำพวกมีปราสาทแก้วโดยได้ ๘๘,๐๐๐ วาก็มี แลอยู่ทั้ง ๔ ด้านเขาพระสิเนรุราช
เพียงเมืองใหญ่ เทวดาทั้ง ๔ อัน ๆ อยู่เหนือจอมเขาคุณธรรนั้นแล มั่นว่าใกล้กำแพง
จักรวาลก็ดี แต่ดั่งนั้นเรียกชื่อว่าจตุรหาราชิกาแล พระอาทิตย์ก็ดี พระจันทร์ก็ดี
แลฤกษ์ทั้ง ๒๗ ก็ดี ดาวดารากรทั้งหลายก็ดี เทียรย้อมเวียนไปรอบเขาพระสิเนรุราช
นั้นทุกเมื่อ อันว่าพระญาเทวดาทั้ง ๔ องค์นั้น พระอินทร์ให้แต่งเมืองฟ้าเมืองดินทั้งมวล
ทุกแห่ง ก็มาเรียกชื่อว่าพระญาจุลโลกบาลเพื่อตั้งนั้นองค์พระญาเทวดานั้นโดยสูงได้
๖,๐๐๐ วา องค์เทวดาทั้งหลายที่เป็นบริวารสูงได้ ๔,๐๐๐ วา ผู้ใดได้กระทำบุญได้ไป
เกิดเป็นเทพยดา ย่อมมีประสาทแก้วเงิน ทอง สมบัติเป็นทิพย์อันอเนกแล เมื่อนั้น
เทพยดาอยู่ในปราสาทแลมีเทพยดาองค์หนึ่งไปเกิดในผ้าพับก็ดี ดั่งนั้นชื่อว่าเป็นลูก
สาวของเทพยดาองค์นั้นแล เทพยดาลงจำพวกไปเกิดเหนือที่นอนไส้เทพยดาองค์นั้น
ชื่อว่าเป็นเมียเทพยดาผู้เป็นเจ้าพิมานนั้นแล เทพยดาลงจำพวกไปเกิดแทบดินแท่น
เทพยดาผู้ใด ๆ ไส้ แลเทพยดาผู้นั้นเป็นสาวใช้ของเทพยดาผู้นั้น ๆ แล(๒) เทพยดา
ผู้ใดแลได้กระทำบุญน้อยไส้ได้ไปเกิดประตูปราสาทก็ดี แลเกิดในที่กำแพงแห่งเทพยดา
ตนใด ได้เป็นข้าเทพยดาตนนั้น แต่ว่าใช้ภายนอกแล ชื่อว่าเกิดนอกกำแพงแก้วอันเป็น
ที่ล้อมปราสาทแก้วเทพยดาดั่งนั้น ผิว่าเกิดในที่ในแดนเทพยดาองค์ใด เป็นไพร่ฟ้า
แก่เทพยดาองค์นั้นแล ผิว่าผู้ใดเกิดหว่างแดนเทพยดาทั้งสอง เทพยดาทั้งสองเอาไป
ถึงพระอินทร์ให้ ๖ บังคับพระอินทร์ ๖ จึงบังคับใช้ให้เทวดาองค์หนึ่งมาวัดวาดูที่นั้น
ฝ่ายใดใกล้ส่งให้เทพยดาองค์นั้นแล ผิว่าเท่ากันทั้งสองฝ่ายแล้ว พระอินทร์เจ้าจึงถามว่า
เมื่อเทวดาตนนี้เกิดนั้น บ่ายหน้าไปข้างใด แลส่งให้แก่เทพยดาผู้อยู่ข้างนั้น ผิเทพยดา
ผู้หนึ่งเกิดแล เมื่อแรกเกิดแลนอนงยหน้าขึ้นไปฝ่ายบน แลบมิโดยทิศดั่งนั้น พระอินทร์
๖ บังคับให้แก่เทพยดาผู้วิวาทแก่กันนั้นเลย พระอินทร์ ๖ เอาไว้เป็นไพร่ฟ้า ๖ เองแล
เมื่อเทพยดาไปเกิดในสวรรค์ดั่งนั้น ครั้นว่าเกิดเป็นตัวก็ใหญ่ขึ้นในที่นั้น บัดเดี๋ยวแล

(๑) คำนวณว่า ๘๐,๐๐๐ .

(๒) ดู สารคดีปกาสินี ภาค ๑ หน้า ๑๒๒ และปณฺญสุทที ภาค ๒ หน้า ๔๐๖ .

ระดับนี้ด้วยสนิมอารมณ์รุ่งเรือง และมีรูปโฉมโฉมพรรณหนุ่มแลงามดั่งสาวอันได้ ๑๖ ปีอยู่ชั่วตนแล เขามีตัวอันบริสุทธิ์หามลทินบ่มิได้โดยสักอัน แลว่าในกายเขานั้น แลจะมีสิ่งอันเหม็นแลเป็นกลิ่นอันร้ายในกายเขาน้อยหนึ่ง ก็บ่ห่อนจะรู้มีในกายเขานั้นเลย แลเทพยดาทั้งหลายนั้นเขารู้นิมิตได้แลจะใคร่ให้ตัวเขาใหญ่เท่าใดก็ใหญ่เท่านั้น โดยใจ ผิดจะใคร่น้อยเท่าใด ๆ ก็น้อยเท่านั้นโดยใจแล แม้ในที่อันหนึ่งแลน้อยเท่าประมาณเท่าปลายเส้นผมก็ดี แลเทพยดาจะอยู่ที่นั่น ๒๐ องค์ก็ได้ ๕๐ องค์ก็ได้ ๖๐ องค์ก็ได้ ๘๐ องค์ก็ได้ ด้วยอำนาจเทพยดานิฤมิตนั้นแล ผุ่งเทพยดากินอาหารทิพย์ทุกวาระดั่งนั้น อาหารนั้นหากแห่งหายไปไหนเทพยดานั้นแล จะมีมุตคุณอาจมดั่งมนุษย์เราท่านทั้งหลายนี้หาบมิได้ ตราบเท่าสิ้นอายุสมเทพยดานั้นทั้งหลายเท่าใดโสด ชื่อว่า พยาธิดาพารสิ่งใด ๆ ก็ดี แลจะเกิดมีแต่เทพยดาทั้งหลายนั้นหาบมิได้ เขาบ่ห่อนจะรู้ใช้รู้เจ็บ เทียบย่อมอยู่สุขสำราญใจเขาทุกเมื่อแล ย่อมเล่นด้วยลูกแลเมียเขาสนุกทุกเมื่อแล กล่าวถึงชั้นเทพยดาในจาตุมาหาชิกาภูมิแล้วแต่เท่านี้แล

ดาวดึงษสวรรค์

แต่ชั้นฟ้าอันชื่อว่าจาตุมาหาราชิกาขึ้นไปไกลได้ ๓๓๖,๐๐๐,๐๐๐ วา จึงจะถึงชั้นฟ้าอันชื่อว่าดาวดึงษานั้น ดาวดึงษานั้นตั้งอยู่เหนือจอมเขาพระสิเนรุราชบรรพตอันปรากฏเป็นเมืองพระอินทร์ผู้เป็นพระญาแก่เทพยดาทั้งหลาย ในยอดเขาพระสิเนรุราชนั้น เป็นเมืองของพระอินทร์โดยกว้างคัลนาไว้ได้ ๘,๐๐๐,๐๐๐ วา มีปราสาทปราสาทแก้วเฉพาะซึ่งจอมเขาพระสิเนรุราชบรรพต และมีที่เล่นที่หัดสนุกนินักหนาโสด แต่ประตูเมืองหลวงฝ่ายตะวันออกเมืองแห่งสมเด็จพระอมรินทรราชา ไปถึงประตูเมืองฝ่ายตะวันตกโดยไกลได้ ๘,๐๐๐,๐๐๐ วาแล แต่ประตูฝ่ายข้างทักษิณทิศ ไปถึงประตูฝ่ายข้างอุดรทิศ เมืองพระอินทร์เจ้านั้นโดยไกลได้ ๘,๐๐๐,๐๐๐ วา มีกำแพงแก้วล้อมรอบ มีประตูรอบนั้นได้พันหนึ่ง และมียอดปราสาทอันมุงเหนือประตูนั้นทุกประตู เทียบย่อมทอง แลระดับนี้ด้วยแก้วทั้ง ๗ ประการ แต่ดินประตูขึ้นไปถึงยอดปราสาทนั้นสูงได้ ๒๕๐,๐๐๐ วา แลเมื่อหับเผยประตูนั้นได้ยินเสียงสรรพไพเราะถูกเนื้อฟังใจนักหนา ดุจเสียงแห่งดุริยดนตรีทั้งหลายอันไพเราะนัก แลเทพยดาทั้งหลายอยู่ในนครดาวดึงษนั้น ย่อมได้ยินเสียงช้างแก้ว แลราชรถแก้วอันมีอันดังไพเราะถูกเนื้อฟังใจนักหนา ที่ในท่ามกลางนครไตรตรึงษนั้น มีไพชยนต์ปราสาทโดยสูงได้ ๒๕,๖๐๐,๐๐๐ วา ปราสาทนั้นงามนักงามหนาเทียบย่อมแก้ว